46ՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 474 Գ. ՊՈԼԻՍ, 2/15 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1902 ՇԱԲԱԹ 14 ՇԱՊԱՏ 2 ԹԸՇՐԻՆԸ ՍԱՆԻ 1318

JOURNAL ARMÉNIEN
MANZOUMÉI-EFKIAR
38, Grand' Rue de la S-Porte, 38
CONSTANTINOPLE

ՑԼԻՐ ԵՒ ՑՆՕՐԷՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ԳԱՅՍԷՐԵԱՆ
ՈՐՈՒ Կ'ՈՒՂՂՈՒՈՒ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
38, Գալաթա Պէ Մասասէրի, 38
Խմբագրութեան ուղղուած գրութիւններ եւ չեն տրուիր։

Մանկական Էֆքեար

ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

منظومهٔ افکار
ارمنیجه بوی وسیاسی غزته‌در
صاحب امتیازی : اوحانس فرید
اداره خانه‌سی : باب عالی جاده‌سنده نومرو ۳۸

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

	Տարեկան	Վեցամսեայ
Պոլսոյ համար	80 ղր.	50 ղ.
Գաւառներու համար	108 »	60 »
Դրամատէրերու համար	25 ֆր	13 ֆ.

ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ
Մէկ անգամի համար, տողը 5 ղրուշ։
Մէկ անգամէ աւելի ծանուցմանց համար մասնաւոր պայմաններ։

10 ՓԱՐԱ — "ՄԱՆԶՈՒՄԷ,, ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՕՐ ԱՐՇԱԼՈՅՍԻՆ — 10 ՓԱՐԱ

ՕՐՈՒԱՆ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

ՈՐԲԵՒԱՐԻ ԿԻՆԵՐ

Հիմա իսկ ականատեսը եղայ աղբատուր տեսարանի մը։ Մերունի մը դուռը կ'ելլէր տունէն գործի երթալու համար և հազիւ չորսէն վեց տարեկան երկու թօմպուլ տղեկներ՝ մէկը ձեռքէն բռնած՝ միւսը վերարկուին քղանցքէն, հազարու մէկ նազանքներով, գլուխնքներով կ'արգիլէին մարդէ քայլերը փոխելէ։ Վերջապէս տանտիրուհին ճարտար դարձուածքով մը ներս առաւ աղեկները ու ծերուկը համայ ինկաւ փութկոտութեամբ որդւոյ զի ժամ առաջ հեռանայ տունէն ուշէ տղոց արտաշարժ լացը։

Ձմեան մեծամացանք իրարու և հարցումներուս պատասխանելով ծերուկը։

—Ասոնց երկուքն ալ թոռներս են հապա, ուրիշ երրորդ մ'ալ դեռ օրը, ասոնք տոկոսն են երկու հարիւր ոսկիին, զոր դրամատիրս տալով աղջկանս՝ ամուսնացուցի երիտասարդի մը հետ։ Փեսաս անցած տարի մեռաւ և աղջիկս որ մէկ հատ գացած էր, հիմա երեք զաւակն ալ առնելով տունս եկաւ։

Թէեւ բացայայտ գանգատ չէր ըներ տարէց խօսակիցս, բայց բաղդի լուռ դիտ մը կար ձայնին մէջ։ Տղաքներուն նիստամբ իր ցոյց առած գուրգուրանքէն իսկ յայտնի էր թէ, անգամ մէկը չէր անիկա, բայց ինք որ պարզ արհեստաւոր մ'էր և զաւակը ամուսնացնելով վճարած իր մարդկութեան ունեցած պարտքը, հիմայ այս տարիքին մէջ ինչպէս վերսկսէր երիտասարդական կենցաղի մը ու այս երեք թոռներուն յարմանուն պէտքին հասնէր։

Մերուին աղջիկը մինչեւ մէկ աստիճան մխիթարական կացութիւն մը ունի, քանի որ ծնողքը՝ գոհ կամ արժգոհ կը պաշտպանեն զինք իր զաւակներով։ Հապա ինչ ընեն այն խեղճ որբեւարիները։ որոնք բոլորովին լքուած ու յուսահատ կացութեան կը մատնուին, իրենց ամուսիններու մեռնելէն անմիջապէս եթէ։

Ժամանակաւ զատ դատակարգ մը կը կազմէին երկու սեռէ որբեւարիները և իրարու հետ կ'ամուսնանային, այս օրինք այնչափ խստիւ կը գործադրուէր գաւառներու մէջ որ, մինչեւ քսան երեսուն տարի առաջ, որբեւարի մը դիպի ալ հարուստ, աղուեցիկ ըլլար։ չէր կրնար աղքատի մը աղջիկն իսկ կնութեան առնել, և եթէ տասը տարին բացառութիւն մը պատահէր, ան ալ մեծ յանցանք գործուած կը սեպուէր։

Իրաւ է որ մեր նախահայրերը մեզմէ չատ հեռատես անձինք էին և հակառակ իրենց անմշակ մտքին, չատ աղէկ կրնային հաշուել թէ ինչ բանէ կը ծագին ընտանեկան չարիքներն ու դժբաղդութիւնները։ Կոյսը կոյսին, որբեւարին ալ որբեւարիին հետ կարգել, այս էր բացարձակ օրէնքը և ի՛նչ խելքով սահմանուած օրէնք։ Ինչ ընեն որբեւարի կիները, ինչպէս ապրին, առանց բնական պաշտպանի, առանց ամուսնոյի ինչպէս անցնեն ծանրակշիռ հասակի փորձութիւնները։ Կնոջական աշխարհի մէջ ամէնէն աւելի որբեւարի կիներն են երիկ մարդոց հետապնդումին առարկայ, կիներու հետամուտները կը սլանան անոնց շուրջ, լուռ խոստումներ, պաշտումներ, պաշտպանութիւններ և դեռ չատ մը հրապոյրներ, որդ ինչպէս չբռնուին այս խայծերէն անոնք՝ որբեւարիները։

Անոնցմէ չատեր յօժար են աշխատելով ապրելու, բայց ուր որ ալ գտնուին պաշարուած են պատիւի թշնամիներէ։ Գործ առողջ վարպետն ու աշակերտը, որոնց վրայ խլլինք չի նեսորուեւէ կին, բաժին մը կը սպասէ որբեւարիին հրապոյրէն, նոյնպէս ալ։ և է մէկը որ օգնութիւն մը կ'ընձեռէ անոր, կամ որբերուն, կարծես տարբեր իրաւունք մը ունենալ կը նկրտի որբեւարիին վրայ։

Եւ որբեւարիները՝ գրեթէ մեծամասնութեամբ, զիրենք հարուածող վիշտին տակ ընկճած, թէեւ պահ մը կը վարեն սուրբ ու օրինակելի կեանք մը, բայց ամէն կնոջ տրուած է պահել իր պատիւը երկար ժամանակ, առանց անկումի ենթարկուելու։

Ամէնէն աւելի այս դասակարգն է ուշադրութեան կարօտ, մինչդեռ անոր վրայ խօսողով իսկ չկայ։ Ինչ է այս անպատեհութիւնը որ որբեւարի էրիկ մարդիկ անպատճառ աղջիկ առնելու հետամտած՝ կը խանգարեն ամուսնական հաւասարակշռութիւնը։ Որբեւարին որբեւարիին հետ, այս էր մեր ազանդական օրէնքը, ինչո՞ւ հեռանանք անկէ. քանի որ այնչափ զմայլելի համեմատութիւն մը պահած էր ան մեր ընտանիքներուն միջեւ։

Ալ որբեւարի կնոջ հետ ամուսնանալու յօժան բոլորովին անցած է կարծես, մանաւանդ մայրաքաղաքիս մէջ, ուր կինը մեռնողին՝ գոնէ տասը հատ աղջիկ կը յանձնարարեն։ Ինչ անխելքութիւն, գոնէ աղջկան հետ կարգուող որբեւարի էրիկ մարդիկ նախանձելի ամուսնութիւն մը ունենային։ կարելի՞ բանէ միթէ։ Մանկամարդ աղջիկը որ երկրորդ անգամ ամուսնացող մարդու մը կինը կ'ելլայ, ինքզինքը անպատուած կը զգայ, ասելութիւն մը կը անուցանէ իր նախորդին դէմ որ բուն իսկ անդրանկութեան իրաւունքին արժանացած էր։ Անոր ձրգած լակտանները սատանայ կը թուին աչքին, զորս անխնայ կը խոշտանգէ, կը չարչարէ, կը ծեծէ իբր խորթ մայր։ Վերջապէս անպատուութիւններուն ամենանատանելին կը սեպէ ուրիշ կնոջ մը զաւակներուն ծառայելը։

Երկրորդ փեսան որ առաջին կինը կորսնցուցնելէ եթէ, սորված է կնոջը յարգը, գլխուն վրայ բարձրացնելու փորձեր կ'ընէ այս երկրորդը, որուն աչքին առջեւէն կ'ուզէ չնչել այն ամէն առարկաները որոնք յիշատակ մը կ'արթնցնեն իր առջի կնոջէն, կ'ուզէ որպէսզի անոր գոյութիւնը, վաղանցիկ հովի նման կ'ուզէ ցուցնել անոր հետ ունեցած կեանքը, նախատինքներ կը տեղայ անոր յիշատակին և վերջապէս երկանիկ կը զգայ զինքը որ հիմայ արժանաւոր ամուսնութիւն մը կնքեց։ Ասանց ամէնը կ'ընէ, այո՛, կնոջը սէրէն արբչիւ ամուսինը, բայց բան մը կայ որ չկրնար ընել, չկրնար անհետացնել զաւակները և ոչ ալ կնոջը սրտէն կընդնայ անհետացնել նախանձը։

Բացարձակ կանոն է այս դժբախտութիւնը աղջիկ առնող որբեւարի էրիկ մարդոց համար, մանաւանդ անոնց, որ իրենց տարիքը առած են թէեւ, բայց կ'ուզեն աղջկան մը՝ ամուսնական թարմ հրապոյրներ վայելել։ Այնպիսիներ չիտակը ա՛ղէկ հրապոյր կը վայելեն։ Մենք կը ճանչնանք այս դասակարգէն անձինք, և դուք ալ կը ճանչնաք որ իրենց ձերմակ պեսերով չամչան երիտասարդ աղջիկներու ձեռք խնդրել և իրենց դրամով զանոնք չլացնելէ և անոնց հետ ամուսնանալէ եթք վրայ տուին ամէնէն առաջ առողջութիւն եթքը պատիւ և հարստութիւն։

Անոնք որ իրենց ձայնը կրնան լսելի ընել տալ, պէտք է նկատողութեան առնեն որբեւարիներու յուսահատ վիճակը և երկրորդ անգամ կարգուիլ փափաքող էրիկմարդոց՝ անոնցմէ ամուսին մը ընտրել յանձնարարեն, թէ զանոնք լքումէ ազատելու և թէ ընտանիքին մէջ համերաշխութիւն պահելու համար։ Երկուքն ալ վիճակելիք են, երկուքն ալ զաւակներ ունին և բնականաբար գիտեն կեանքի պայմանները։

Աղջիկները քիչ մը քաշեցէ՛ք ամուսնական հրապարակէն որ գոնէ փոքրիկ անցք մը բացուի որբեւարիներուն որոնց մթերքը իրարու վրայ դիզուած կը սպասէ կամ մաշելու լքուելու և կամ անկումի մը անդունդը խորտակուելու։

Գուցէ ոմանք առարկեն թէ այսօր որբեւարի կիներ կան մայրաքաղաքիս մէջ, որոնց համար գլուխ կը պատեն ամուրիները, նոյն իսկ նորահաս երիտասարդներ իրարու ձեռքէ խլելու իւղտա պատառը։ Մեր խօսքը այն որբեւարիներու համար չէ, որոնց բարեբիչատակ ամուսինները չեն մոռցած մէկ քանի հազար ոսկի ապագայ ձրգել իրենց կիներուն, որոնք առանց ամուսինի ալ արդէն խիստ հարիւրեակ մը օրինակի մէջ կը խաղայ գրեթէ միշտ, մնացածները քուներին կը մրափեն գրատուններու խորշերը, իրենց փոշոտ հանգիստին մէջ ողբալով կարծես քսակը՝ որ իրենց անունով պարպուած էր։

Այս բանին համար միշտ տեսակ մը հանոյքով ողջունած ենք հատոր մը՝ որ տպարանէն դուրս կ'ելլայ, հագուած ագուած, իր ինքնութեան ճաշակովը եղական։ և աչքերնիս աւելի չատ կը յառի ատոր վրայ, ամայի փողոցէ մը միսմինակ եկող՝ անծանօթ աղուոր կնոջ մը պէս։

Ու մենք, գրականութեան յաւիտենական ակտոցը քիթերնուս, «ամուլ չրջան» նեխած բանձեւը չի պիտի կրնանք կիրարկել սա լմնալուս մօտ 1902 տարիին համար, քանի որ տարին եթէ ոչ բեղուն, գոնէ բեղունի մօտ չրջան մը բոլորեց՝ գրատէրներու և դպրոցականներու տալով կարդալու արժանի գիրքեր։ Դուրեանն գործակալութիւնը որ «Թագաւիր» ընելու բնաւ միտք չունի՝ հրապարակ ածեց քանի մը հատոր, ուրիշ թարգմանաբար գրքեր ալ իրենց բաժինը բերին, և Բանասեղծութիւնն ալ, — որուն վախճանը տարիներ առաջ գուժել փորձեցին՝ երգէ ու տպէլ փքած գրիչներ,—դեռ մեռնելու միտք չունենալը հաչակեց՝ «Ցոլքեր» ցրոքնելով աչունի տժգունութեանց վրայ, կամ իր «Քընար»ը ածելով դրական այս դարուն ականջն ի վար։

Ճառագայթներու բեկբեկումէն և պրիսմակի ցոլարձակ չողքէն աչքերնիս ա՛լ խփած, պէտք էր որ լսելիքնիս ալ ստանար կնտատցի պոնդերը՝ զոր Տաւիրը ունի իր հուժկու աղեբաղքին մէջ։ Ցարութիւնեան չուշանար այդ անակնկալը խաբելու մեզի Մալկարայի անկիւնէն, ու հատորը որ հիմայ առջեւս ունիմ, իր քաղիրթի ձեւ նորոյթկողքովը և չենքշնորհք տպագրութեամբը՝ կարծես կոչ մը կ'ընէ մատներուս՝ զինքը հաճոյքով բանալու։

ԼԷՌՈՒԱԾ ՔՆԱՐ։ Իրաւ չատ խորհրդաւոր կերպով մկրտեր է հեղինակը իր գրիչին այս առջինէկ զաւակը։ Ջուրեակին բոյրերը կը թուլնան ու թել մը կը փրդի, յուսահատութիւնը կը կոխէ զայն թուշովը գրկողին վրայ՝ նուագայարդարի դերը կատարել. և աւրուկ ջութակը ճիտէն պատ ի վար կապուած՝ աւելի սիրելի կը դառնայ իր լուռ կախումին մէջ։ Նոյնը դաշնակին համար. սուգի բերումով սրահին խորը կղպուած կը կենայ ան, ու ներսը, սառնդերուն սեղմ թմբիրը աւելի ուժով կը պոռայ կարծես ցաւը իր լքումին։ Ասոնց պէս տխուր, ասոնց չափ անուշ նշանակութիւն մը կ'առնէ սա «Լքուած Քնար» անունը հաստորին։

Լքուած, կեանքի ձանձրոյթը իր սարդի որսա՞ւնը բաներ է թելերուն մէջ, կամ արդեօք երգէն ու տարփանքէն սիրտ մը ձեղնայա՞րկ ուզեր է խրկել իր ձեռքի դիւթական զբօսանքը, չըպիտու կարասիի մը պէս։ Ասոնք կը խորհիմ գիրքը բանալէ առաջ, և տարամ ու տրտում բան մը կ'անցնի երեւակայութենէս ներս։ Որովհետեւ, ափսո՛ս, ամէն ինչ որ սիրելի ու վայելելի յեսոյ մէկդի կը նետենք՝ չես գիտեր ի՛նչ մը նորէն մեզի անոր կը կապէ՝ ուր խանդաղատանքը աւելի կ'ուժգնայ, և անկէ ա՛լ բաժնուած ըլլալու վիշտը իր խոցտուքը կը սկսի մեր հոգիին մէջ։

Երիտասարդ բանաստեղծը կը հաստատէ արդէն աս ըսածներս, երբ Մանոլենան քերթուածին մէջ կ'երգէ,

«Թելատ, ժլատ մանուշենան սարառագին,
Բանաստեղծին քէն ըրածի պէս տրխուր,
Պատն է կախուած տաւերալից սենեակին,
Մոռացումի չուքին ետեւ թաքթաքուր։»

* * *

54 քերթուած կը պարունակէ պրակը, ամէնքը մէկ ձօնուած գաւառացի ամենէն հարազատ գրիչին՝ Թլկատինցիին, զոր Արտաչէս «Լուսաղբար» ժողովրդական բառով կոչելու դիլեաներ է, չը գիտեմ ի՞նտոր։

Մուտքը որ յառաջաբանի դերը կը խաղայ՝ ասմանդիք չուշնչ մը ունի իր մէջ։ Գրելու հին եղանակ մըն է սա՝ ուր հարցուկը և քերթողը դէմ դիմաց կուգան, գիրքին ոգին դուրս ցայտեցնելու համար։ Այս առիթով յիշեմ երբեմնի «Պերճախօսութեան» դասէն կատր մը։ Մահարձան մը, մարմարէ սիւնը իր գագաթին վրայ կը կրէ վառուած ջահի ձեւով ոսկեզօծ լեզու մը. ու տակը սա արձանագրութիւնը.

«Ի՞նչ ես դուն, ո՞վ բոց.» — «Ցակոբայ սիրան եմ Թիւլեան, առ իմս Օնիկ ամարձական»։ (Հօրը սիրաց մեռնող զաւկին համար կը զրուցէ։)

Ատոր համա՛ր ահա «գրելու հին եղանակ մը» ըսի։ Քերթողին տուած պատասխանէն թէ մը կարեմ և դնեմ հոս, ցուցնելու համար թէ Ցարութիւնեան թէ որ ուզէ՝ հին արուեստին մէ՛ջ ալ կրնայ նորութիւն կաթեցնել.

«Մեծ կիրքերու ուխտաւորն եմ ես վերջին»։

Գիրքը ոճի իր պերճութեամբը և ածականներու կուչա պաշարովը՝ մարմանջ մը կը դնէ մէջդ, բովանդակութիւնն ամբողջ մէ՛կ անգամէ կարդալու։ Զը պիտի գտնէք հոն ուրիշներու յանգամոլիկ խաղերը՝ որոնք տաղերուն ոգիին աղայական և զբօսալից գոյն մը կուտան։ Գալով յանգերուն, քերականական կանոններու դէմ քանի մը մեղանչումներ զարկին աչքիս՝ զորս պիտի յիշեմ։

Տեղ մը ըսուած է «Ծղրիթի երգ մ'է նման», փոխանակ ըլլալու «երգի մ'է նման». «ինի»ով վանկ մը չաւելնալու համար ներելի է կ'ըսէք այս վրէպը։

Ինձի հետ դուք ալ չը պիտի հաւնիք ստացական ածականին ծայր գալը, լոկ այն դիտումով որ ճոթ պիտի չինէ վերի տողին. այսպէս «չը մեռնիչ»ին յանգ է եկած «կ'ելլայ համբաւն ու փառքն չէ»։ Անճաշակ ու բռնազբօս է ասիկա։

Քերականական սխալ ըլլալով սբ.ունք ալ կան։

«Գուցէ մէկն անոնց՝ որոնք մենէ չեն»։ Անոնցին բացառականէն զգուշեր է հեղինակը, որովհետեւ վանկ մը կ'աւելնար կոր։

«Իմ յոյժ սիրոյ անցեալին»։ Յոյժ մի՛չտ մակբայ է, և մակբայ ըլլալուն երբեք գոյականի վրայ չի դրուիր։ Կրնանք ըսել «յոյժ քաջալաւ», «յոյժ սիրել», բայց երբե՛ք «յոյժ տարփանք» «յոյժ կերակուր» ևն։ Գրաբարի մէջ այս մակբային երկրորդական առումը կարելի չէ կիրարկել մեր արդի անուշ աշխարհաբարին։

«Ցուզմունք»ները բառն ալ «յուզումներ»ը ըսելու յոռի մէկ ձեւն է։ Օսմ. լեզուի մէջ միայն ներելի է սուիկա՝ որուն կ'ըսեն «ճէմիլ՝ ճէմ». այսպէս, «մասրաֆ, մէսարիֆ, մէսարիֆաթ». «յուզում, յուզմունք, յուզմունքներ», կրկի՛ն յոգնակի։

«Գեղութիւն» գեղեցկութեան կամ գեղի իմաստով բառգիրքը չընդունիր, լեզուն չէ ընդունած, մենք ալ՝ ընա՛։ Մեր լեզուն իր ինկած ժողովրդականին մէ՛ջ միայն ունի այս կերպը խիստ ցանցառ բացառութիւններով, որոնցմէ մէկն է պէպէ-դէպէ-ոնիկ։

Ասոնցմէ յետոյ՝ տուն մը մէջ բերեմ հոս, որուն մէջէն կրնաք նէ ելէք.

«Բայց սպասումին մէջ անապագայ
Այս պաշտամունքիս հատուցման անուշ
Իմ յուսավրէպ արտիկին անուշ՝
Այս խիստ հաւատքը մերթ ծանր կուգայ»։

Հինգ վեց անգամ կարդալ իմաստին թափանցելու համար տխո՞ւր է չիտակը։ Զը մտնեմ ըսելու որ ստորակէտի, բութի կամ կէտի զանցառութիւն մը չեմ ըրած, —այն չար դիտումը զոր կ'ընեն ուրիշներ՝ պարբերութեան դժուար հասկնալիութեան զարկ մը աւելի՝ տուած ըլլալու համար։

* * *

Տաղաչափական մասին համար չատ չեմ յոգնեցներ միտքս, որովհետեւ միտքս աւելի մատներուս յօդերը պիտի յոգնին՝ գոցուելով բացուելով։ Կարդացուածքին դաշնակութիւնը ամէն կասկած կուրը կը ձգէ արդէն։ Տեղ մը միայն «լենալ» բային «ամայանալ» «բայը» յանգէ բերած՝ որ վերջին ծայր աղքատութիւն է ոտանաւորի համար։

Ասկէ զատ, Ցարութիւնեան իր ոտանաւորները բաւական թիւով առանց չափի և հաստատի գրելուն՝ ըսել ուզած է անչուշտ թէ չատ յարող չէ չափուած ձեւուած բաներու. և արդէն՝ անո՛նք յաջողած են ամէնէն չատ՝ որ այդ «անկապ ներդաշնակութիւն»ո՛վ են յօրինուած։ Կարդալ հոլոփոքներէն հիանալի քերթուածը։ Թող ուրիշներ պաքատուին, փոթկուին թէ բանաստեղծութիւն մը երբ յանգաւոր չըլլար՝ իր հրապոյրէն բան մը կը կորանցնէ։ Բան մը, բա՛ն մըն ալ չի կորանցներ։ Խնդիրը յաջողելուն վրայ է։

Ըսեմ վերջապէս թէ Արաչէս տեղ տեղ Պետրոս Դուրեանի գրելու կերպէն ազդուած ըլլալու նշաններ ցոյց տուած է, ու իր տաղերուն մէջ ցանցուցած՝ ոճի բզդոներ, որոնք զարմանալի յանգութիւն մը ունենդուրեանիներուն հետ։ Ասով ըսել չեմ ուզեր թէ անոր նմանիլ ուզած է, հապա առանց իր ուզենալուն՝ ուժգին յիշատակութեան (réminiscense) մը հալածած ըլլալ կ'երեւայ իր գրիչը։ Ասոնք գրելուուին ինձի սա բացատրութիւնները. «Հոյլ մը ըզձանք», «հոյլ մը տենչ», «ծիր-կամին մը սէր», «թերթ մը ժպիտ»։ Դուրեան ալ իր Սէրէին մէջ հանգունաբիպ ձեւեր բանեցուցած է. «բոյլ մը նայուածք», «փունջ մը ժպիտ», «քաղրայ մը խօսք», «դեմմ մը չունչ», «եթեր մը տրոփ», ևն։

Նոյն բանը նաեւ Ցարութիւնեանի սա երկու տողերուն համար.

«Եւ արշալոյսը կը տեղայ
Գոհար, մարգրիտ և ոսկի»։

Իրմէ 33 տարի առաջ տարբեր բան մը ըսած չէր անմահ բանաստեղծը,

«Շողի, չողի ժամք էին,
Վարդից հրդեհ կար յերկինն՝
Փոխան ամպոց հուր հիւսքի,
Տեղա՛ր մարգրիտ և ոսկի»։

Գուսանի այս բանաստեղծը պիտի կարծէք զի զաղքի բանաստեղծն է իր պատկերներով յանի ու իր գրելու եղանակով՝ յանի։ Միայն թէ իր լուսաղբարը՝ Թլկատինցին հնաղ բաներ երբեմն կարկատան բան մը կը դնեն ընդհանուրին վրայ։ Օրինակ.

Թարմ ուռուգեր (*) նոր հարեր կան,
Սօթթած չալվարը մէջքին (ուղիղը դիզեբնան)։
Զնան կտոր է իգական։
Թեզնիք սօթատած չագիրնան։

Ցարութիւնեան ջուրի պէս գործածած է նաեւ «հոգուն»ը և «հոգու»ը հագի բառին իբր սեռական կամ տրական։ Այս գաւառիկ ձեւը քիչ վայելեցուցի իր բերնին՝ ուրէ՛ աշխարհաբար կամ գրաբարակերպ գոյականներ իրենց վայել հոլովումներովը ըլլաբեն մինչ։ Եւ արդէն հոգոս կաղապարը մեր մէջ մեռնողի անձին հետ առընչութիւն ունի։ Կ'ըսենք, «Մեռնիմ նէ՝ հոգոս հաց բաժնեցէք», «հոգոն պատարագ ըրին», «Ասուած ողորմի հոգոն»։

63րդ. էջին վրայ Սէրոյ Նէրէր մը դրուած է, որ ուրիշի մը քերթուածին, հետ չե՛ւ նոյնութիւն մը կը բերէ։ Այս մասնումը կը հեռացնէ զիս այդ գեղեցիկ գրուածքէն, յանցաւոր արարքի մը նշանը տեսնելով անոր մէջ։ Բացէք 1893 յունվար 9ի «Մասիս»ը, և կարդացէք Գոս Պոփէրդ բանաստեղծութիւնը ու պիտի իրաւունք տաք ինձի։

«Վախտ մում մը» կը գրէ տեղ մըն ալ։ տարկա Դուրեանինը չէ՞ դարձեալ. չիտակ ըսէք։ Պիտի առարկուի թէ ածականներ կան՝ որոնք դրականի մը ուզե՛ս չուզես՝ պէտք է տաս. այսպէս անուշ ջուր, թարմ կաթ, փլած պատ, և թէ ասոնց համար հեղինակի աղբիւր չի փնտռուիր։ Լաւ բայց «վախտ մում» առանցմէ՝ է, ամբողջ փոխաբերութիւն է տարկա, ինչպէս են հեռեւեալները, հոգեվարք կանթեղ, բիւրեղ համբաւ, կոյանոցային տանջութիւն, անդրշիրմեան սէր, ևն։ Ասոնք ամէնքը զիրենք ծնողները ունին։

Ամբողջ գործէն երեք բառ կը զարմանամ։ Ցարութիւնեան իր ոտանաւորները բաւական թիւով առանց չափի և հաստատի գրելուն՝ ըսել ուզած է անչուշտ թէ չատ յարող չէ չափուած ձեւուած բաներու. և արդէն՝ անո՛նք յաջողած են ամէնէն չատ՝ որ այդ «անկապ ներդաշնակութիւն»ո՛վ են յօրինուած։ Կարդալ հոլոփոքներէն հիանալի քերթուածը։ Թող ուրիշներ պաքատուին, փոթկուին թէ բանաստեղծութիւն մը երբ յանգաւոր չըլլար՝ իր հրապոյրէն բան մը կը կորանցնէ։ Բան մը, բա՛ն մըն ալ չի կորանցներ։ Խնդիրը յաջողելուն վրայ է։

Ըսեմ վերջապէս թէ Արաչէս տեղ տեղ Պետրոս Դուրեանի գրելու կերպէն ազդուած ըլլալու նշաններ ցոյց տուած է, ու իր տաղերուն մէջ ցանցուցած՝ ոճի բզդոներ, որոնք զարմանալի յանգութիւն մը ունենդուրեանիներուն հետ։ Ասով ըսել չեմ ուզեր թէ անոր նմանիլ ուզած է, հապա առանց իր ուզենալուն՝ ուժգին յիշատակութեան (réminiscense) մը հալածած ըլլալ կ'երեւայ իր գրիչը։ Ասոնք գրելուուին ինձի սա բացատրութիւնները. «Հոյլ մը ըզձանք», «հոյլ մը տենչ», «ծիր-կամին մը սէր», «թերթ մը ժպիտ»։ Դուրեան ալ իր Սէրէին մէջ հանգունաբիպ ձեւեր բանեցուցած է. «բոյլ մը նայուածք», «փունջ մը ժպիտ», «քաղրայ մը խօսք», «դեմմ մը չունչ», «եթեր մը տրոփ», ևն։

Նոյն բանը նաեւ Ցարութիւնեանի սա երկու տողերուն համար.

«Եւ արշալոյսը կը տեղայ
Գոհար, մարգրիտ և ոսկի»։

Իրմէ 33 տարի առաջ տարբեր բան մը ըսած չէր անմահ բանաստեղծը,

«Շողի, չողի ժամք էին,
Վարդից հրդեհ կար յերկինն՝
Փոխան ամպոց հուր հիւսքի,
Տեղա՛ր մարգրիտ և ոսկի»։

Գուսանի այս բանաստեղծը պիտի կարծէք զի զաղքի բանաստեղծն է իր պատկերներով յանի ու իր գրելու եղանակով՝ յանի։ Միայն թէ իր լուսաղբարը՝ Թլկատինցին հնաղ բաներ երբեմն կարկատան բան մը կը դնեն ընդհանուրին վրայ։ Օրինակ.

Թարմ ուռուգեր (*) նոր հարեր կան,
Սօթթած չալվարը մէջքին (ուղիղը դիզեբնան)։
Զնան կտոր է իգական։
Թեզնիք սօթատած չագիրնան։

Ցարութիւնեան ջուրի պէս գործածած է նաեւ «հոգուն»ը և «հոգու»ը հագի բառին իբր սեռական կամ տրական։ Այս գաւառիկ ձեւը քիչ վայելեցուցի իր բերնին՝ ուրէ՛ աշխարհաբար կամ գրաբարակերպ գոյականներ իրենց վայել հոլովումներովը ըլլաբեն մինչ։ Եւ արդէն հոգոս կաղապարը մեր մէջ մեռնողի անձին հետ առընչութիւն ունի։ Կ'ըսենք, «Մեռնիմ նէ՝ հոգոս հաց բաժնեցէք», «հոգոն պատարագ ըրին», «Ասուած ողորմի հոգոն»։

63րդ. էջին վրայ Սէրոյ Նէրէր մը դրուած է, որ ուրիշի մը քերթուածին, հետ չե՛ւ նոյնութիւն մը կը բերէ։ Այս մասնումը կը հեռացնէ զիս այդ գեղեցիկ գրուածքէն, յանցաւոր արարքի մը նշանը տեսնելով անոր մէջ։ Բացէք 1893 յունվար 9ի «Մասիս»ը, և կարդացէք Գոս Պոփէրդ բանաստեղծութիւնը ու պիտի իրաւունք տաք ինձի։

«Վախտ մում մը» կը գրէ տեղ մըն ալ։ տարկա Դուրեանինը չէ՞ դարձեալ. չիտակ ըսէք։ Պիտի առարկուի թէ ածականներ կան՝ որոնք դրականի մը ուզե՛ս չուզես՝ պէտք է տաս. այսպէս անուշ ջուր, թարմ կաթ, փլած պատ, և թէ ասոնց համար հեղինակի աղբիւր չի փնտռուիր։ Լաւ բայց «վախտ մում» առանցմէ՝ է, ամբողջ փոխաբերութիւն է տարկա, ինչպէս են հեռեւեալները, հոգեվարք կանթեղ, բիւրեղ համբաւ, կոյանոցային տանջութիւն, անդրշիրմեան սէր, ևն։ Ասոնք ամէնքը զիրենք ծնողները ունին։

Ամբողջ գործէն երեք բառ կը զար-

(*) Ռոսոփէր մեզի ծանօթ բառ չէ, իմաստը ստորեւ դնելու էր։ Կազմութենէն դատելով ռոսոփ՝ ու էրէր նշանակելու է, բայց էրէրը նոյ է գրած։

նեն աչքիս՝ որոնք նորակերտ թէեւ, բայց խորդ ու խժալուր են. «հեշտողող», «բիւրեղավառ» և «ոսկեհեղեղ», այս վերջինը մանաւանդ՝ որ գեղեցիկ տողի մը տտունին կապուած, չնորհքով կաղացուցեր է զայն։ Այլուր՝ «Նրբերանգներ» կը գրէ հեղինակը. այս բառը գոյականաբար գործածուած չըսեմ անկանոն, բայց անճահ է. եթէ վանկի մը խնայութեան համար է, «նուրբ երանգներ»ն ալ նոյն գերը կըրնար կատարել։ Զիգթէ-Սարգիսեան սովորամոլութիւն մըն է ասիկա որ ինչուան գաւառ իր հունչքը խրկեր է։

«Ա՛յ աղուոր»ին ի՛նչ կ'ըսէք, մէկէ աւելի անգամներ այս ձայնարկութեան ալ հանդիպեցայ՝ զոր չսիրեց իմ սիրաս Եթէ գրուածքին ալողի չունչը անցնէր՝ թերեւս ներելի նկատէինք այդ գաւառիկ բացագանչութիւնը։

* * *

Խիծ ու բիծ որոնելիներս հատան։ Առանձ «Լքուած Քնար»ին մէջ սպըրդած մանր մունր անմուր խաղերն էին՝ որոնցմով հաղը բանած էր Քնարին և զորս քթուրկելով դուրս հանեցի անոնց։ Գանձ բանաստեղծութիւններուն համայնական ոգին։

կը յիշեմ սա տեսակ տող մը կարդացած ըլլալ. «Աչխարհիս վրայ թերեւս ներելի ըլար ամէն բան դաւաւորել, բացի քերթուածներէն»։ Սակայն ես պըլէա չըլլալուս, կը փորձեմ ընել ատիկա. և սրբապղծութեան մասնաւորմը որ հիմայ ձեր միտքէն կ'անցնի՝ պարականութեան մը լրումին գոնուս նակութիւնը կուտայ իմ սիրտիս։

Ցարութիւնեան լաւագոյն բանը ըրած պիտի ըլար, եթէ հետագայ ինը տառնաւորները դուրս ձգէր։ Երես ելելիք բան չեն որովհետեւ, ու պիտի թուեմ զանոնք և պիտի խուսեմ զգուշիլ՝ անձնական կարծիքիս նշդրտակովը։

Անարատն դէպ.—Առանց ներընչումի, ճիգոտ ու պաղ։

Լանակ էջերով. — Ալբոլով լոլիկ մարդու բարջանքը, թուլ, վերջի՛ն ծայր թուլ և անշիղ։

Սարեբանն վրայն.— Ցուրտ ու չատեսնուած պատկեր։

Տրամաբեան անդրին.—Աղուոր վերնագիր՝ որ յուսախաբ պիտի ընէ քեզ վերջէն, թաւշեպատ, չքեղ տուփի մը պէս՝ որուն մէջ ադամանդի տեղ սապկիի կտոր մը պահուած ըլլայ։

Բիւրեղին դիրքն.—Բնա՞ւ չէ յաջողեր, արուեստտտ տողեր. բիւրեղը փոր փոր ընէր՝ տեսքը թերեւս աւելի՛ հաճելի ու պսպղուն ըլար։

Մինանոնին.— «Մենաստանին կոյսը» քերթուածին հետ հանգիստութիւն. բայց չափազանց ինկած և շատ տեղ դասական ոճով մը շաղուրուած։

Դաշնակը.—Պարահանդէս չի գացած՝ զայն նկարագրող գրիչի թարթափումներ։ Այդ նուագին հետ կամ նուագին քով ապրած ա՛նձ մը կրնար յաջողիլ ուրուագծելու բովանդակ թովքն ու խռովքը որ կայ դաշնակին մէջ թագուն։

Շուշանը.— Նախապատրաստականի շարադրութեան նիւթ, դասական ու միջակ՝ թէ բովանդակութեամբ և թէ նմանութեանը եղերով։

Վերջին պարտէզ.— Հոգեբանութիւն ընեմ ըսեր է, և Քնարը, այդ «կիւրզելիմ» Քնարը՝ անել բաւիղի մը մէջ թխեր է։ Այս ճիւղին մէջ ա՛յն ատեն կ'աջողի մարդ, երբ հոն կաթեցուցած փիլիսոփայութիւնը պարզ ու մեկին ըլլայ։

Ինչպէս ըսի, եթէ Ղանակածներս 54է փունջէն քակուէին ու բացը ձգուէին, «Լքուած Քնարը»ին փառքը մէջտը՝ մե՛յմընալ կ'ըլար. վասն զի մնացեալները ամէնքն ալ իրարմէ ուժով, իրարմէ աղուոր կամ փոփուկ կտորներ են թէ՝ նիւթով, թէ՝ զարդումով և թէ՝ արտայայտելու նոր ու խանդոտ եղանակներով։ Այնպէս որ վարանք մըն է կը պատէ զիս՝ զանոնք աղտեղ մէկիկ մէկիկ շարելու համար։

Հինգնոցը ցնծալ և Գ. Դ. Զարդարեան դրատունէն հատ մը գնելով ամբողջը կարդալ՝ յարգելի հեղինակին համար՝ խրախոյս՝ և վճարողին համար ալ վայելք մըն է։

Թոյլ տուէք սակայն «Լքուած Քնար»ին,—այս խնամուած ածուիկէն,—քանի մը ծաղիկ քաղեմ և փունջ մը կազմեմ հիմայ, պարտէզէն անուշ յիշատակ մը պահած ըլլալու համար «Մանզումէ»ի անթարշամ ծաղկամանին մէջ։

«Վերան կողին՝ կ'երազէ դեռ
Գեղն՝ անուրջ մը ոսկեգօծ»։

Երկու տողով անթերի պատկեր։

«Ու գիտէ՞ք դուք, սերմիացանն է այս...
Դիւցազներգական անգութ սպառում,
Խուլ միանուագ
Ուժի, յաղթութեան և դնդեղներու
Լաւն պատարագ։»

Երկրագործ մարդու հուժկու խօսքեր՝ որոնցմով գաւառի ազու ճշմարիտ խմորը կը յայտնի։

«Թիթեռան պէս, հոգ չէ, մէկ օր
Ապրիլ այգով, ցօղով, շաղով,
—Հարսնեակն ըլլալ երազի մը,
—Ցընորքի մը թրթռուն կողով»։

Նոր գրականութիւն. գուրգուրա, յափուկի պէս փափուկ և այդի պէս լուսափղփ։

«Եկո՛ւր, աղուոր, տղի մը պէս անխորհուրդ,
Ու քերթողի մը պէս մտացիր, խո՛լ, տարտամ,
Սիրտը,— կայծի, բոցի, բոյրի հոմ խառնուրդ։—
Անվերապահ սիրով քեզի պիտի տամ»։

Սիրոյ թրթռվումներ, անարուեստ, կուռ, բուխարտ ու սառնաձրձակ։

«Իմ կիսատաւուածի հարատեւթի՛ւնն իսկ
Փայլող աչքերուդ պատարագ ըրի»։

Մտածման վսեմ, որչափ որ կը յիշեմ Գրագիտութեան երբեմնի դասերէս։

Մընաս բարով, անուրջին։
Մընաս բարո՛վ ամէնուն...։
Այլ սէրդ, հրեշտակս անանուն
Տկարութիւնս է վերջին»։

Հեւքոտ մրմունջներ և համբուրելի կամակորումը խիզախ պարմանին՝ Տարփանքի անուէր դիցուհիին հանդէպ։

Իսկ այս ամէնքէն վերջ 57րդ էջին վրայ Անցեալ Լեռնէ խորագրով քերթուածը կ'արժէր որ նոյնութեամբ մէջ բերէի, ու քանի մը անգամ կարդացուէր, գո՛ց ըլլուէր ան՝ հոգիներէ ներս թափանցել տալու համար ամբողջ հոծութիւնը և հոյզը այդ ուժեղ ու պերճ բանաստեղծութեան։

Արտաչէս տեղ մը սա խոստովանութիւնն ըրած է, իմ «երգս պարզ երգ մ'է, մեղմ, զգայնական, հեծեծանքի պէս անարուեստ»։ Անձնագովութիւն ըրած չէ բնաւ, վասն զի ատիկա կը գանէք 45 տառնաւորներուն մէջ մէկ ճոթէն միւսը։ Անոնկ որ իրաւունք ունինք մենք դեռ իրմէ սպասելու իր բանաստեղծութիւններուն երկրորդ մէկ փունջը՝ ուր Մալկարացի սիրուած գրագէտը իր հոգիի յոյզերը թափէր նորէն, արցունքտա, տարտագին և «հեծեծանքի պէս անարուեստ». ու մենք մեր կարգին միտքով կարենայինք սրբագրել «ԼՔՈՒԱԾ ՔՆԱՐ» գիրքին ախրունակ վերտառութիւնը։ Կարծիք մըն ալ, և ահա վերջացած է Գրախօսականս։

Ինչպէս վերերը ըսի, գիրքը ամբողջ ձօնուած է Թլկատինցիին։ Մէջէն Հոդեբնները քերթուածը սակայն անլատաբար Ա. Անտոնեանին նուիրած է, չը գիտեմ ի՞նչ դիտումով։ Այս առթիւ յիշատակ մը միտքս կ'իյնայ՝ զոր ձեզի պատմելու փափաքիս չեմ դիմանար։

Օր մը հացկերոյթի մըն էի բարեկամի մը տուն։ Գարեջուրիս գաւաթը աջիս նստողին գաւաթին բաղխեցի՝ կենացը խմելու համար. ձախս ուրիշ մ'ալ իրենը երկնցուց, ճակատս ուրիշներ ալ։ Թեւս դէպի անոնց կարկառելու վրայ էի՝ երբ զգացի թեւանիքիս քաշուիլը քովինէս։

—Հապա իմ կանքի՞ս պիտի խմիք նէ... ըսաւ. յաջորդ գաւաթիդ ալ անոնց յատկացուցէք։

Բառ չի գտայ վրայ բերելու։ կենցաղագիտութեան դաս մըն էր տուածը որ միտքս չէ ելած բնաւ և զոր հրամցնելու չեմ քաշուիր հիմայ Ցարութիւնեան Արտաչէսին։

ԹԷՔԻՌԴԵՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ

ՎԻԼՀԵԼՄ ԿԱՅՍԵՐԸ ԱՆԳԼԻՈՑ ՄԷՋ

Նոյ. 10ին, կէս օրէն ետքը, Սէնտրինկէմի արքայական ագարակներուն դրօնաւորներուն տրուած հացկերոյթին մասնակցեցան 5-600 հոգի։ Երբ Վիլհէլմ կայսրը, Էտուարտ Թագաւորը, Ալէքսանտրա Թագուհին, Կալլեսի իշխանը և իշխանական անձնաւորութիւնները վրանը մտան, ներկաները ոտքի ելելով, կեցցէ աղաղակեցին։ Վիլհէլմ կայսրը և Էտուարտ Թագաւորը կէս ժամու չափ հոն մնալով՝ մասնաւորաբար խօսակցեցան սեղանին մասնակցողներուն հետ։ Սըր Տայքն Բըրծպին բաժակ առաջարկեց Էտուարտ Թագաւորին կեանքին։ Թագաւորը չընորհակալութիւն յայտնեց և առարկեց որ ամէնքն ալ իրեն հետ բաժակ պարպեն Վիլհէլմ կայսր կեանքին, մաղթելով որ Ն. Վեհափառութիւնը ուրիշ անգամներ ալ Սէնտրինկէմ այցելէ։ Վիլհէլմ կայսրը խնամարեալով չընորհակալութիւն յայտնեց։ Ցետոյ երկու վեհապետները քալելով Սէնտրինկէմ դարձան։ Նոյ. 11ին կէս օրէն ետքը, Անգլիոյ արտաքին գործոց նախարար Լէնսդաուն մարքիզը՝ իր տիկնոջ հետ, և ուրիշ բազմաթիւ հիւրեր Սէնտրինկէմի Դղեակը գացին։

Նոյ. 11ի առտուն՝ Վիլհէլմ կայսրը և Էտուարտ Թագաւորը իրենց հիւրերուն հետ կաքաւի որսի ելան։ Դաշտային մեծ վրանի մը տակ ճաշեցին, որուն մասնակցեցաւ Թագուհին՝ արքունական տիկիններու հետ։

ՄՐ. ՊԱԼՖՈՒՐԻ ՃԱՌԸ

Այն հացկերոյթին զոր տուաւ Լոնտոնի Լորտ Քաղաքապետը, նախարարապետ Մր. Պալֆուր կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ։ Նոր դրուտիքը ըրաւ Լորտ Սալզպըրիի, որուն գործէ քաշուելուն առթիւ ցաւ յայտնեց։ Օժուութեան արարողութեան վրայ խօսեցաւ, ինչպէս նաեւ Թագաւորին հիւանդութեան և ապաքինման, և խաղաղութեան հաստատման վրայ։ Ցետոյ վեր հանեց սփոփանքի այն զգացումը՝ որ կուգայ յաջողիլ անձկութեան չրջանի մը։

Խորհրդարանը այսօր նորէն կ'զբաղի ներքին հարցերով, որոնցմէ գլխաւորն է կրթութեան խնդիրը։ Բայց ներքին քաղաքական խնդիրները իրենց յարուցած դժուարութեանց պատճառով արդիլուած ըլլալով՝ բեմախօսը անցաւ գաղթային և արտաքին քաղաքական խնդիրներու։

«Հարաւային Ափրիկէի պատերազմը պատասխանը տուաւ մատանջութիւն պատճառող երկու խնդիրներու, զորս կը ներկայացնէին քննադատները և պետական մարդիկը՝ թշնամութենէն առաջ, և որոնք հետեւեալներն էին։— Անգլիական ժողովուրդը այնչափ անձկացող եղած է խաղաղութեան կնքման, պատրաստ ըլլալով միւնոյն ժամանակ պատերազմի, և տրամադիր՝ ընելու ազգային կամ անհատական մեծամեծ զոհողութիւններ, որոնք անխուսափելի հետեւանքներն են պատերազմի մը։

«Մեծ գաղթականութիւնները՝ որոնց ծագումը օրէնքը և քաղաքականութիւնը անգլիական մեծ ժողովուրդէն կը բղխին, պարզ յանձնառուներ էին կայսերական առեւտրական տան, արքայադիր՝ բաշխելու իրենց շահերը. կամ թէ պատրաստ էին, ինչպէս մայրաքաղաքի իրենց նախահայրերը, պայքարելու կայսրութեան համար, որուն մասը կը կազմեն։ Այս երկու խնդիրները այսօր վերցած են մէջտեղէն։

«Բայց կայ հատ մը՝ որ անպատասխան մնացած է։ Այն պատերազմը՝ որ բարեբաղդաբար վերջացաւ, իրեն հետեւանք պիտի ունենայ նոյնքան բարեբաղդ խաղաղութիւն մը։ Իմ մասիս, ըսաւ նախարարապետը, Հար. Ափրիկէի ապագան շատ յուսալից կը նկատեմ, առանց չափազանցուած լաւատեսութեան։ Մեր առջեւ նիւթական գործունութիւններ ունինք։

«Ցիշենք որ, հազիւ քանի մը ամիսներ առաջ, երկու Հին Հանրապետութիւնները, դարձած էին թատերավայրը անօրինակ տեսարանի մը, որովհետեւ գաղթականութիւններէն իւրաքանչիւրին մէջ, չի կար հատ մը մարդ, որ չպատերազմէր, ըլլար մէկ կողմին կամ միւսին համար։

«Պատերազմին ամբողջ ընթացքին՝ երկրագործութիւնը և ճարտարարուեստը՝ որոնք նեցուկն են ընդհանրապէս երկրի մը, կատարելապէս դադրած էին։ Երկաթուղիները գիշեր ցորեկ զբաղած էին, ոչ թէ օգնելու ճարտարարուեստին և վաճառականութեան, այլ փոխադրելու ռազմամթերք և պաշար, բանակին համար։ Հարբատութեան աղքիւրը ցամքած էր ըսել է ասիկա։ Եւ այսօր, կերպով մը խելացութիւն է կազմել ընկերակցութիւն մը՝ վերածաղկեցնելու համար ճարտարարուեստը, մեծ գործ մը, որ արդէն բարեբաղդաբար գործադրութեան ճամբուն մէջ է, և որ բաղդատաբար կարճ ժամանակի մը մէջ ի գլուխ պիտի ելլէ և քանի մը ամսուան մէջ այդ գաղթականութեանց պիտի տայ նիւթական բարգաւաճում մը՝ զոր բրիտանական կայսրութեան պատկանելէն ի վեր չէին ճանչցած։

«Այս նիւթական դժուարութիւններէն զատ, մեր աչքին առջեւ ունէինք նաև բարոյական մեծ դժուարութիւններ ալ։ Այդ դժուարութիւնները անոնք էին՝ որ երկար ատեն պատերազմելու հարկին տակ կը գտնուինք մեզի ցեղակից եղողներու հետ»։

Նախարարապետ՝ անդրադառնալէ ետքը այս տեսակէտներուն, կ'անցնի ուրիշներու, և կը գովէ Լորտ Ռիչների վարչական տաղանդը, դրուատիքը կ'ընէ Մր. Զէմպրլէնի բարձր կարողութիւններուն, գաղթային էն մեծ վարչագէտը, զոր Անգլիա երբեք ունեցած ըլլայ։ Ցետոյ կը դրուատէ անոր գեղեցիկ գաղափարը՝ զոր ունեցած է երթալ անձամբ ուսումնասիրելու Հար. Ափրիկէի խնդիրները։ Անգլիոյ էն մեծ գաղթային նախարարին ճամբորդութիւնը ուրեմն նախընթաց մը պիտի ըլլայ համբորդութեանց շարքի մը։

Ճառախօսը յոյս կը յայտնէ որ, մօտաւոր ժամանակի մը մէջ գաղթականութիւնները ոչ միայն պիտի կցուին մայրաքաղաքին, զգացման կապով մը, այլ այդ գաղթականութեանց և Մայր երկրին մէջ գոյութիւն պիտի ունենայ միութիւն մը՝ որ միջոցը պիտի տայ անոնց՝ իրենց գործերը միասին վարելու։

Գաղթային խնդրին նկատմամբ տածած նոյն լաւատեսութիւնն է որ ունի նախարարապետը միջազգային յարաբերութեանց մասին ալ։

«Այնքան վստահ չեմ զգար ինքզինքս խօսելու աստն արտաքին յարաբերութեանց մասին։ Արդարեւ դիտեցի որ, մեծ վեհապետի մը այցելութիւնը՝ իր ամէնէն մօտ ընտանեկիցին, ծնունդ տուաւ ամէնէն մեծ վրդովանքներուն, զորս տեսած ըլլայ երբեք մամուլը։ Եւ երբ ես ըսելիք մը չունիմ, ձեզի բան չի մնար ընել։

«Սոմալիլենդի մէջ մղուած պայքարը մեծ կարեւորութիւն մը չունի. բայց մեծ չահեկանութիւն մը ունի տարբեր տեսակէտէ մը՝ որովհետեւ անիկա ի վեր կը հանէ բարեկամական այն զգացումը՝ զոր Իտալիա ունի Անգլիոյ հանդէպ»։

Մր. Պալֆուր կը վերջացնէ իր ճառը մաղթելով որ Եւրոպայի պետական մարդիկը մշակեն միջազգային հակացողութեան ոգին, և, եթէ կարելի է, նաև ոգին միջազգային բարեկամութեան և սիրոյ։

Թերթերը գրեթէ համաձայն են յայտարարելու թէ՝ Մր. Պալֆուրի ճառին ամէնէն չահեկան անցքերը անոնք են՝ որոնք կը վերաբերին արտաքին քաղաքականութեան։ Անգլիոյ և Գերմանիոյ միջեւ ծագած դժուարութիւններու լուրերէն անմիջապէս եւքը նախարարապետին կողմէ եղած սա յայտարարութիւնը թէ՝ ամենադոյզն պատճառ մը չկայ վախնալու անգլեւ-գերմանական դժուարութենէ մը, իրական կարեւորութիւն մը ունի։

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» կ'ըսէ թէ՝ այս վերջնական յայտարարութիւնը կը չնչէ բոլոր այն ամպուկները, որոնք ելած էին գերման կառավարութեան իբր թէ թշնամական ընթացքին նկատմամբ, հանդէպ Անգլիոյ։

ՄՐ. ՉԷՄՊՐԼԷՆ ԵՒ ՊՕԷՐ ՁՕՐԱՎԱՐՆԵՐԸ

Մր. Զէմպրլէն նոյ. 11ին գաղթային պաշտօնատան մէջ երկու ժամէն աւելի տեսակցեցաւ Պօթայի և Տըլարէյի հետ։ Զօրավարները իրենց քարտուղարներուն հետ կէս օրին կարգով պաշտօնատուն գացին, և անմիջապէս առաջնորդուեցան Մր. Զէմպրլէնի մասնաւոր սենեակը, ուր իրենց կը սպասէր գաղթային նախարարը։ Մեծ կարեւորութիւն կը տրուի այս պարագային որովհետեւ ասկէ առաջ զօրավարները նախարարին ընդունուելէ առաջ նախասենեակին մէջ բաւական կը սպասէին։ Կ'ըսուի թէ զօրավարները եկած էին չնորհակալ ըլլալու Հարաւ. Ափրիկէի դրամական խնդրին մասին ցուցուած վեհանձնութեան համար։ Ցուսալի է որ զօրավարները իրենց տակնակալութեանց մէջ յաջողած ըլլալով Հարաւ. Ափրիկէի վերածաղկման աշխատին գործնականապէս։ Այս բանակցութենէն եւքը գաղթային պաշտօնատան պաշտօնեաներէն մին՝ Տոմինկ Սգրիդի պատմական տեղերը ցոյց տուաւ զօրավարներուն։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Վիեննա, 13 Նոյեմ.—Երեսփ. Ժողովին մէջ, այսօր, չարունակեցաւ ըսախոսական բանաձեւերու վիճաբանութիւնը։ Արմատական-ազգ Մ. Սէնսլ նախատեց գերմանները, որով կռիւ ծագեցաւ։ Ժողովը այնքան մեծ էր որ ատենապետը պարտաւորուեցաւ նիստը դադրեցնել, բայց ազմուկը չարունակեց։ Քանի մը երեսփոխաններ ջանացին մեղմացնել կռուող երկու կուսակցութիւնները։ Երբ նիստը վերսաքացուեցաւ, ատենապետը բուռն ցաւ յայտնեց պատահած ողբալի դէպքերուն համար։ Նիստը վաղուան յետաձգուեցաւ։

Բարիզ.—Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովին մէջ հարցում եղաւ ծովային նախարար Մ. Բէլբէթանի՝ երեք զրահաւորներու չինութիւնը դադրած ըլլալուն համար։ Մ. Բէլբէթան յայտարարեց թէ ըլաւիք ծախքերուն վարկը տրուած չըլլալուն համար է։ Ցետոյ Ժողովը 154ի դէմ 431 ձայնով ընդունեց օրակարգ մը, վստահութիւն յայտնելով կառավարութեան՝ ազգային պաշտպանութեան չահերը, Երեսփ. Ժողովին քաղաքին համաձայն, եւմատայցին երմտական պէտքերուն հետ հաշտեցնելու մասին։

Պէրլին.—Գերմանիոյ Երեսփ. Ժողովին մէջ վիճաբանութեանց խափանումը կը չարունակէ՝ Թող չտալու համար որ վիճաբանութիւն կատարուի Մ. Առնսպիխլերի առաջարկութեանը վերաբերեալ։ Նիստը տեւեց մինչեւ իրիկուան ժամ 9¾։

Պէլկրատ.—Լրագիրները կը կրկնեն այն զրոյցը թէ նախարարական տագնապ մը մօտալուտ է։

—Մ. Մ. Զիմէեին, Բրոթիչ, խմբագիր Սրբոց և Զաթավա մէկ տարուան բանտարկութեան դատապարտուեցան։

Մանրիտ.— Մ. Սակաթա տակաւին չյաջողեցաւ վերկազմել դահլիճը հակառակ Մ. Ռոմէրօ Ռոպլէսոյի ա. ջ. կցութեան։ Պահպանողական լրագիրները կ'ըսեն թէ պահպանողական դահլիճով մը միայն լուծում մը կարելի է ու տեւական կրնայ ըլլալ եւ թէ ատոր հետեւանքն է Խորհրդարանին լուծումը։

Բարիզ.— Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովին մէջ երկար վիճաբանութիւններ կատարուեցան ծովային նախարարութեան եղած հարցապնդումի մը վրայ՝ երեք զրահաւորներու չինութեան հրամանը ետ առնուած ըլլալուն համար։ Նախարար Մ. Բէլբէթան յայտարարեց թէ բնաւ մտադիր եղած չէ ընդդիմանալ Խորհրդարանին որոշած ծրագիրներուն գործադրութեանը, Ժողովը 155 ի դէմ 330 ձայնով վստահութեան օրակարգ մը քուէարկեց։

Նիւ-Եորք.— «Նիւ-Եորք Հերըլա» կ'ըսէ թէ կրնայ հաւատալ որ Գերմանիա պիտի սառնայ Տէլկոյի Բուենուկէզ ստացուածքին հիւսիսային մասը մինչեւ Պէյրա։ Անգլիա պիտի սառնայ միւս մասը որուն մէջ կը գտնուի Տէլկոյաի ծովածոցը։ Վիլհէլմ կայսեր Անգլիա ուղեւորիլը վերաբերութիւն ունի այդ համաձայնութեան հետ։

Բարիզ.— Նոր հեռագիրներ կը ծանուցանեն թէ Հէպրիտեանց արշիպեղագոսին եւ նոր Քալէտոնիայի մէջ բազմաթիւ ազատագիրներ ստորագրուած են, խնդրելով որ Նոր Հէպրիտեան կղզիները Ֆրանսայի սեպհականութիւնը ըլլան։

Լոնտոն.— Պոէր զօրավարները խնդրեցին Մ. Զէմպրլէնէ՝ 8 միլիոն ստերլինի բարձրացնել Պոէրներուն արուելիք պատերազմական տուգանքը, ընդհանուր ներում չնորհել իրենց, պատութիւն տալ ըմբոստներուն եւ թալանարել Մ. Քրիւկէրը՝ հարաւային Ափրիկէ դառնալու։ Մ. Զէմպրլէն պատասխան չէ տուած սակայն։

—Կը հաւատուի թէ Վիլհէլմ կայսեր Անգլիա այցելութեան նպատակն է Գերմանիոյ գահաժառանգը ամուսնացնել անգլիացի իշխանուհիի մը հետ։

Բէշեթա.— Պահեստի բանակէն 400 սպաներ հրաժարական տուին։

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ՆԱՐԵԿ

Թարգմանեց ԳԱՄԻՄ
ԿԱՐԴԱԼ ԵՐՐՈՐԴ ԵՐԵՍԸ
ԽՆԱՄՈՎ ՊԱՀԵՑԷՔ ԹԻՒԵՐԸ
44—120

ՍԷԼԱՄԼԸԳ ՐԷՍՄԸ ԱԼԻՍԻ

Տիւնքի ճիւմա կիւնիւ Սէլամլըգ ըէսմը ալիսի Համիտիյէ ճամիի չէրիֆինէ իմրա պուլրուլմուշ տըր։

ԹԷՊԼԻՂԱԹԸ ՐԷՍՄԻՅԵԷ

Տիւնքի ճիւմա կիւնիւ Սէլամլըգ ըէսմը ալիսինէն սոնրա, չաեան պուլրուլան միւսատտէի Սէնիյէի հաղրեթի Բահրիչահի իւզերինէ Ինկիլիթերա սէֆիրի քէպիրի սաալէթլու Սըր Նիքոլաս Օ'Բրայոր հաղրեթլերի սուրէթը զայրը ըէսմիյէտ հուզուրը չէվքէթմէվճիրը հաղրեթի Թամտարիտ չէրէֆիսուլէ նաիլ օլմուշ տըր։

ՆԵՐՔԻՆ

ԿԱՑՍ. ՇՆՈՐՀ.— Վեհ. Սուլթանը հրամայեց 5 ոսկի պարգեւ և 300 կան ղ. թոշակ տալ այն քանի մը իսլամներու ընտանիքներուն որոնք Սելանիկի Բազլըք գաւառակին զինուորական ճամբաներուն շինութեանց աշխատած ատենին աւազակներու կողմէ սպանուած էին։

ՊՈՒԼԿԱՐ ԱՒԱԶԱԿՆԵՐ.— Սոֆիայէն եկած հեռագիրներ կը ծանուցանեն թէ, կ'ըսէ «Մալիւմաթ», սահմանագլուխը անցնող աւազակախումբերուն պետը Զանչէվ, վիրաւորուեր և Սոֆիա փոխեր է. իսկ աւազակներուն մնացած մասը սահմանագլուխէն անդին անցեր է։ Իսկ Բազլըքի կողմերն ալ ապահովութիւնը և անդորրութիւնը վերահաստատուեր է շնորհիւ Վեհ. Սուլթանին։

ԼՈՆՏՈՆԻ Օսմ. դեսպան հանգուցեալ Քոսթաքի Անթօփուլօ փաշայի յուղարկաւորութեանը ներկայ գտնուած ատեն, Անգլիոյ դեսպանը ցուցակութիւն յայտնեց անոր ընտանիքին և ծանոյց թէ, Էտուարտ Թագաւորին հրամանով յուղարկաւորութեան ներկայ գտնուած և դագաղին վրայ պսակ մը դրած է։

ԾՈՎԱՑԻՆ նախարարը որ տկար էր ապաքինեցաւ.

ԿԱՑՍ. Միլէթի վարժարանին մըրցանակաբաշխութեանց հանդէսը առջի օր տեղի ունեցաւ։ Կայս. անձնական սպայակոյտին հրամանատար Շաքիր փաշա և Կայս. Պալատին քարտուղարներէն Ձեվատ պէյ Վեհ. Սուլթանին հրամանով ներկայ գտնուեցան նոյն հանդէսներուն։ Շաքիր փաշա երբ բոլոր ներկաներուն հաղորդեց Վեհ. Սուլթանին բարեւները, ամէնքը միաբերան «Բահտիչահըմ չօք եաշա» գոչեցին։

Շաքիր փաշա յետոյ յանձնեց Ն. Վեհափառութեան չնորհած կրթական երկու չքաղրամները. ոսկին առաջին հանդիսացող Մէհմէտ Սապրի էֆ.ի և արծաթը Բ. հանդիսացող Մէհմէտ Նիազի էֆ.ի։ Վկայականներու բաշխումէն ետք առաջին հանդիսացող Սապրի էֆ. երախտագիտական ուղերձ մը կարդաց, որմէ ետք բաշխուեցան Վեհ. Սուլթանին ղրկած պարգեւները։

Միլքիէ վարժարանը այս տարի 34 չքնաւորտ ունի, որոնց 30ը Իսլամ են, 3ը յոյն և մէկը Հրեայ։

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ բարձրագոյն վարժարանին այս տարուան չրջանաւարտներու երդման արարողութիւնն ալ առջի օր կատարուեցաւ Թնդանօթարանի վերատեսուչ Զէքի փաշայի նախագահութեամբ։

Սպաները մէկիկ մէկիկ անցան Զէքի փաշայի առջեւէն իրենց սովորական երդումը ընելով, որմէ ետք բարեմաղթութիւններ եղան Վեհ. Սուլթանին կենաց համար։

Զէքի փաշա բանախօսութիւն մը արտասանելով ի վեր հանեց այն ծառայութիւնները զորս կատարուած են Հայրենիքին։ Ասոնց մէջ գլխաւորները երեքն էին՝ Վկայականներու բաշխումէն ետք առաջին հանդիսացող Սապրի էֆ. երախտագիտական ուղերձ մը կարդաց, որմէ ետք բաշխուեցան Վեհ. Սուլթանին ղրկած պարգեւները։

Միլքիէ վարժարանը այս տարի 34 չքնաւորտ ունի, որոնց 30ը Իսլամ են, 3ը յոյն և մէկը Հրեայ։

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ բարձրագոյն վարժարանին այս տարուան չրջանաւարտներու երդման արարողութիւնն ալ առջի օր կատարուեցաւ Թնդանօթարանի վերատեսուչ Զէքի փաշայի նախագահութեամբ։

Սպաները մէկիկ մէկիկ անցան Զէքի փաշայի առջեւէն իրենց սովորական երդումը ընելով, որմէ ետք բարեմաղթութիւններ եղան Վեհ. Սուլթանին կենաց համար։

Զէքի փաշա բանախօսութիւն մը արտասանելով ի վեր հանեց այն ծառայութիւնները զորս կատարուած են Հայրենիքին։ Ասոնց մէջ գլխաւորները երեքն էին՝ Վկայականներու բաշխումէն ետք առաջին հանդիսացող Մէհմէտ Սապրի էֆ.ի և արծաթը Բ. հանդիսացող Մէհմէտ Նիազի էֆ.ի։

...ՊԻՐԻ զայն 3 տարի ատժանակիր ...ատութեան դատապարտեց։

ՍԵՒ ՅՈՎԻ մէջ քանի օրէ ի վեր ...ող սոսկալի փոթորիկին պատճառով, չատ մը շոգեանաւեր և առագաստանաւեր Գալագի առջեւ խարսխած կը մնան։ Ասոնց մէջ է նաեւ «Բանֆիլատա»ն։

ՈՃԻՐ ԵՒ ԱՑՐՈՒՄ.—Գասթէմունիի Գարապաղ գիւղէն Մէհմէտ անոյշ եղած էր։ Ոստիկանութիւնը իր ստացած խուզարկութիւններէն հասկցաւ թէ յիշեալը Հիսար Տաղիի Գաւզլըգուլէ ըսուած տեղը սպաննու

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԾՈՑԷՆ

ՍՈՒՐԲԻՆԸ

(ԻՐԱՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)

Կէս գիշերին մատ է մնացեր։

Նստեր եմ սեղանին քովիկը, գարեջուրի գաւաթ մը առջիս. վերէն՝ օդային կազի կառուցներուն լոյսերը նուազկոտ լոյս մը կը ցանեն դէպ ի վար, տարօրինակ փայլուններ մը տալով գարեջուրի գաւաթներուն, որոնք, հոս ու հոն, սեղաններու վրայ՝ կիսովին պարպուած, չարուած են յաճախորդներու առջին։ Ցոյն երիտասարդ մըն է մօտս նստողը, գունատ ու նիհար դէմքով աղայ մը, որ բուներ է երեսունը գրկած կնոջ մը ձեռքը, մէկը Պարթօլիի այն ծաղիկներէն, որոնք գիշերները իրենց գեղեցկութիւնը կը պտցնեն գարեջրատուն գարեջրատուն, ասոր ու անոր ինքզինքին ծախելու։ Հիանալի են մէկ խօսքով, կնկան դիմագծերը. չեմ գիտեր ինչ անուշ բան մը ունին այդ աչքերը իրենց մէջ. մարելու մօտ նուազկոտ աչքեր, որոնք, երբեմն դէպի իմ կողմս կը յառին, կը պտտին միւս սեղանները, յաճախորդներուն կը ժպտին — ամէն ծախուող ու առատ բաշխուող ժպիտ — ու կը կենան իր քովի երիտասարդին վրայ որ ալքօլին մշուշներուն մէջ մտացնոր, ընկղմած, ինկեր է հիմայ անոր մէկ քովը վերը։

Կառօսնը կը կանչէ. կը տեսնեմ որ կէս ժամուան մէջ հարիւր քսան ղրուշի գարեջուր խմած ու կերակուր կերած է կինը. կը սոսկամ. տղան, յուսահատ արտայայտութիւն մը դէմքին՝ կը վճարէ սակը, — թերեւս վաստակը ամբողջ մէկ շաբթուան — ու կը հեռանայ, մինչ ասդին, կնիկը ուրիշի մը քովը է որ նստեր է հիմա իր չինցու խօսքերը անոր ալ ծախելու, իր կեղծ պաշտու�ները, անուշով ոսկեզօծուած թոյն խօսքերը ասոր ալ կլլեցնելու։

Արհեստ մը աս ալ կը մտածեմ ինքներինս ու գաւաթս կը պարպեմ։

* *

Կազի լոյսերը կամաց կամաց կը սկսին տժգունիլ. գարեջրատան մէջ բազմութիւնը սկսած է ցանցառնալ. ժամը ութն է գիշերուան. սակայն բան մը ուշադրութիւնս կը գրաւէ. այս ուրախութեան, չքեղ հագուստներու, շռայլութեան կեդրոնին մէջ սեւեր հագած կին մը նստեր է, չեմ գիտեր ինչ՞ւ իր դէմքը պատուաւոր կնոջ մը գաղափարը կը ներարկէ մտքիս մէջ. կը զարմանամ ու կը ցաւիմ ալ, դիտելով իր տխրունակ դիրքը, դառնութիւնը որ կը ցոլայ իր դէմքին վրայ։ Զարդ չկայ վրան, բնա՛ւ, անպատում վիշտ մըն է որ կը թափի այդ կնոջմէն, ու, տխո՜ւր հեգնութիւն, հարսնիքի տունի մը մէջ լացի մը տպաւորութիւնը կը ձգէ անիկա վրա, իր նստուածքով, իր սեւ զգեստներով, իր նիհար բայց միւնոյն ատեն ալ իր ասնուշութիւնը պահող մարմնով, երեսունի մօտ երիտասարդ կնկան մը մարմին։

Կը մօտենամ իրեն հետաքրքիր ու կարեկից։

—Կրնա՞ք վայրկեան մը թոյլտուութիւն տալ որ ձեր քովը նստիմ, կ'ըսեմ անոր ֆրանսերէն լեզուով։

Կինը, աւելի կռահելով քան թէ հասկնալով ըսածս, գլուխով հաստատական նշան մը կ'ընէ, կը նստիմ։ Թուրքերէն լեզուով կը հասկնէ ինծի ֆրանսերէն չգիտնալը և իր հայ ըլալը կ'ըսէ ինծի։ Այդ հայ բառը գէշ տպաւորութիւն մը կը թողու վրաս, կամքս, տրամաբանութիւնս, իր բոլոր մտածումներովը, բաղդատութեան եզերքովը, բարոյականի մասին ունեցած քիչ մը աւելի լայն ըմբռնումներովը մէկտեղ, չուզեր ներել հայ կնոջ մը այդ ժամուն հոդ զտնուիլը, ու դէմքս կը կախեմ։

—Պատուաւոր կնիկ մըն եմ ես, կ'աւելցնէ կնիկը աչքերը լեցած։

Կը զարմանամ։

—Բայց քանի՛ որ պատուաւոր է՛ք, ի՞նչ գործ ունիք հո՛ս, գիշեր ատեն, առանց ընկերացող մը ունենալու գոնէ ձեզի հետ։

Պատասխան չկայ։ Բայց աչքերը, անհուն թախիծը որ կը մեռնի իր գունատ, նիհար դէմքին վրայ, համակրանքներուն էն խորունկը կ'առնէ, կը տանի ինձմէ, և ընդդէմ, կանխազգացումս, որ չատ քիչ անգամ կը սխալի, կ'ըսէ ներսէս թէ իրա՛ւ չատ իրաւ է կնոջ ըսածը։

Զէ՛, սէր ծախող հասարակ կիներէն չէ անիկա, կը հասկնամ։

Ու յանկարծ ինքնաբերաբար, ներքին զգացումէ մը դրդուած,

—Կը ճաչէ՞ք տիկին, կ'ըսեմ իրեն։

—Այո՛, կը պատասխանէ, և դէմքին վրայ կը տեսնեմ ճառագայթումը արտասովոր երանութեան մը։

Կերակուրը կը բերեն, ու կը նայիմ որ կինը կէս օրա հացէն աւելի է որ կ'ուտէ առանց չորս կողմը նայելու, աւելի լափելով քան ուտելով սովեալի մը պէս։ Գարեջուր մը կը հրամցնեմ վրայէն ու սիկառ մըն ալ անկէ ետքը։

—Օխ, չնորհակալ եմ եղբայրս, կ'ըսէ, գոհութեան հառաչանք մը քաշելով իր կուրծքէն։

Այդ «օխ»ը չեմ գիտեր ինչ անկեղծ, արտառուչ բան մը ունի իր միամտուկ արտասանութեանը մէջ, որ սիրտս կը խածնէ։

Ալքօլը կամաց կամաց կնկան դէմքին կը զարնէ, արժանապատուութիւնը որ ալ մնացած է գարեջուրին առթած կէս գինովութեանը, մատցնորութեանը տակ, թոյլ կուտայ որ սիրտը բանայ ինծի, ու լալով, հոգ, պիրայի թքոտած գաւաթին առջեւ, պատմէ ինծի, ժողովուրդին անուշ լեզուովը, մէկը կեանքի այն պարզ բայց և այնպէս յուզող դրուագներէն որոնք երբեք լսած ըլլամ կեանքս մէջ։

—Անունս Սուրբիկ է, կ'ըսէ. էրիկս մեռած է վեց ամիսէ ի վեր. մէկը չունիմ։ Գէսլէմէութիւն կ'ընէի տուն մը, շաբաթ մը առաջ ձգեցի ելայ, տունին էրիկմարդը վիրա հետս իմանալուն, ետեւէս պարտեալուն համար։ առնելիքներս չտուին։ Ուրբաթ առտու հաց կերայ, երեք օրէ ի վեր փշրանք մը չեմ դրած բերանս. մեր թաղը մօտրալու խպնեցայ. լեռնէն քալելէն եկայ հոս, աչքս դարձաւ ալ, անոթութեանս չկրցի դիմանալ ու եկայ ինկայ հոս. ժամերէ ի վեր նստեր եմ փորս կշտացնելու համար։ Ու դուն ելար դիմացս։ Աստուած օրհնէ քեզի, մէկին տեղ հազար տայ աղբարս։

Ու սկսաւ հեկեկագին լաց մը որ ամբողջ սիրտս կը խլրտացնէր ու մարմինս կը փշտէր, սարսուռի պաղ ջուր մը իջեցնելով կռնակս ի վար։ Ու կը կրկնէր միշտ.

—Անպատիւ չեմ ես, անպատիւ չեմ։

Հանդարտեցուցի զինքը, մխիթարական խօսքեր ըրի իրեն։ Հոգիդ չի վրդովի, Սուրբիկ, ըսի ինքնիրենս, ներսէս, անպատիւ մը չես դուն, բարոյականդ ամէնէն աւելի ամուր է մէջդ, ու դուն՝ պատիւը աւելի աղէկ հասկցող, քան այն խումբ մը կիները, որոնք իրենց շուրջը ամէն առատութիւն, ամէն հաճոյք ունենալով, ընտանիքի մը պատիւը իրենց ոտքին տակ առաթուր, երկան մը սէրը իրենց խաղալիք ըրած են։ Քու անկումդ, ըսի մտքս, եթէ երբեք ատ ասիճաններդ իջնես, բնաւ չմեղադրուիր, որովհետեւ անօթութիւնը ամէն զգացում, ամէն արժանապատուութիւն կը մեռցնէ սրտիդ մէջ։

Ատ գիշերէն ետքը անգամ մըն ալ չտեսայ զինքը Բերայի մէջ։ Բարեկամ մը ըսաւ ինծի թէ սպասուհիութեան մատ էր նորէն տուն մը, իր անունին, իր պատիւին արատ չբերելու վախով։

* *

Ատկէ ի վեր ամէն անգամ որ Պարթոլի կ'երթամ բարեկամի մը հետ գաւաթ մը գարեջուր խմելու, կը դիտեմ այն անկիւնը ուր նստած էր սեւերու մէջ այդ տարաբաղդ կինը, իր տխրագին պատկերը կը գծագրուի աչքիս առջեւ, կը վերյուշեմ իր պարզուկ ու անկեղծ պատմութիւնը, ու միտքս կը կապուի բոլոր այն ինկած կիներուն, որոնք պատճառով մը թաւալգոր անպատուութեան ճախճախուտքին մէջ, մոլութեան անձնատուր, կը քալեն, միշտ բարձր քան այն կիները — պզտիկ բաց խօսքէ մը գայթակղող հոգիներ — որոնք կեղծիքի տակ, բարոյականի ու պատուաւորութեան ետին ապաստանած, ամէն մոլութիւն, ամէն անպատուութիւն կը գործեն, որոնցմէ բարոյականով ու պատիւով ալ չատ ամուր ու չատ բարձր կ'երեւայ ինծի, կիրակի գիշերուան տեսած ժողովուրդի պարզուկ ու համեստ տղիկը, սա՛ խեղճուկ, անբաղդ Սուրբիկը։

ԼԵՒՈՆ ՇԱԹՐԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

43 Պատկերներով զարդարուած

Կը պարունակէ

ՔԱՄԻՄ սրամիտ յօդուածները մեր ընտանեկան բարքերու վրայ,

Ա. ՓԱՆՈՍԵԱՆի ամէնէն սիրուն ոտանաւորներէն մէկ քանին,

Մ. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆի Ակնցիի նոր թիփերը. Սարբիտեա բանտարկի պատմութիւնը՝ Ակնցիներու բերնէ եղած, եւ թէ այդ տոհմախիզները ինչպէս կը մեկնեն հեռագիր, ֆօնօկրաֆը, եղեքտրականութիւնը, եւլն։

Եւրոպական բոլոր Վէհապետներու եւ Վեհապետուհիներու պատկերներն ու անոնց իրարու հետ ունեցած ընտանեկան կապերը։

Նաեւ զուարճալիքներ, առածներ, վէպեր, օգտակար գիտելիքներ, եւլն։

Գին 5 դրամեկան || Թղթատարով 6 դրկ.

ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ, ՊԱՊ-ԱՒ ՃԱՏԷՍԻ 38

ԶԱՐԹՆՈՒՄԸ

(ՆՈՒՐ Ա. Վ. ԷՊ)

Ա.

Խարբերդի դաշտը շրջապատող, Մասթուռի լեռնաշղթային մէկ կուշին վրայ, նետուած էր ով գիտէ, ո՞ր չի յիշուած թուականներէն ասդին, հովիւ Շահինի անակը։ Դաշտի տափակ մթնոլորտէն, անոր միօրինակ գեղանքարշ երեւոյթներէն վեր, հովիւին կեանքը լերան կուշին վրայ, իր աղուորութիւնը ունի։ Ու Շահին բնազդի անդիմադրելի մղումով մը հոն սիրած էր ապրիլ, իր մեծկակ հօտին հետ, այդ լերան բարձունքներուն վրայ, ուր արծիւները կ'իջնեն ու վայրի եղջերուներ իրենց ձագերը կը տեղաւորեն։

Շահինը, այդ լեռնցիի տիպարը տեսնողները, անոր արեւէն խանձած դէմքին վրայ կը նշմարէին ազնուութիւն մը, որ ծածկուած էր, անբացատրելի հակադրութեամբ մը, իր դաժան ու վրէժխնդիր աչքերուն տակ։ Հոն նետուած էր այդ մենութեան մէջ, հեռու մնալու մարդերէ, որոնց դէմ խորունկ ատելութիւն մը կը սնուցանէր իր կուրծքին տակ։ Մարդեր զինքը լացուցեր ու իրեն համար, ժչնջենական վիշտ մը ստեղծեր էին։

Շահինի ընտանիքը կը բաղկանար միայն, իր տասն և հինգ տարեկան աղջիկէն Մարօէն, միակ յիշատակը իր սիրած եղիսին, որ՝ քանի մը տարի առաջ, գիշեր մը, իր գիւղ իջած օրը, գերմարդկային դիմադրութիւնէ մը ետք, վայրագ գայլերու ճիրաններուն ներքև անկենդան ինկած էր, ու իր սիրական եղիսին այնքան եղերերգական մահէն ետք բան մը չէր զգար ալ։ Ինչ որ՝ սակայն երբեմն անոր մթնցած ճակտին վրայ, ժպտի անչափար ցոլք մը կը պարզէր, իր Մարօին ներկայութիւնն էր, խառնուտիկ, բուսաբուլիկ Մարօին, որուն գեղեցկութիւնը որակելու համար, սիրելի ուսուցիչս՝ Թլկատնցին պիտի ըսէր. «Երիտասարդները անոր քալած տեղին վրայ կը պտրացնէին իրենց աչքերը։ հոն անոր գեղեցիկ դէմքին ցոլացումը տեսնելու յոյսով»։ Մեզնէ առաջ ապրողներուն համար, Մարօն դիցուհի մը պիտի ըլլար ու ժողովրդային քնարերգակ աշուղները անոր կախարթող գեղն ու շնորհքը պիտի երգէին. անոր հասակը, անոր փոքրիկ աչքերը, ուրկէ՝ հուր կը հոսէր, ու անոր մանաւանդ սև սաթ մազերուն ցրուած թելերը, որոնք Մարօի ուսերն ի վար, հովերուն շունչին տակ, ծովասէզերու քմշոտ գալարքը ունէին։

Անոր այս անսեթեւեթ գեղեցկութիւնը, չատ աւելի երեւան կուգար իր անվախ լեռնականի համարձակ սլացքներովը, որ կ'արտայայտուէր իր պտտուն, անհանդարտ աչքերուն մէջ։ Բնութեան այս չնաշխարհիկ ոգին, ամայութիւններու վրայ բուսած ու մեծացած, լեռան աղջկան մը մարմնացումն էր ճիշդ, բայց այդ բառը չի չափէք կղզեցի վայրենուհիի մը հետ։ Քաղաքակրթութիւնը, ըսել կ'ուզեմ, չէր կրցած երբեք անոր կուսական մաքուր ու անբիծ սրտին վրայ, ո՛ր և է կասկածելի ազդեցութիւն մը ծնիլ։

Իր կուրծքին տակ թաղուած ընկերոջ մը պէտքին ընդդէմ, Մարօ, իրենց հօտի շունին համար կը պահէր. իր առանձնութեան մտերիմն էր անիկա։ Առաւուն երբ Մարօ երեսը խաչակնքելէ ետք վար կ'իջնէր, քթին տակէն իր հօրմէն սորված «Հայր մեր»ը խզուրրալով, իր պտիկ ու գեղուղէշ մատուներովը գգուտ հարուած մը կուտար Մնիկին. —աս էր շունին անունը— որը փայտքշող քծնանքով մը կը փոխարինէր Մարօի թթին փափուկ հպանցին։

* *

Արեւը դեռ անկողնէն չելած, Մարօն իր հօտին հետ, հոն լեռան ստորոտը կանանչ հովտին մէջ էր արդէն. իր սիրելի Մնիկին հետ, իր անբաժան ընկերը։ Միամիտ ու անտաչ չեչտերով երգ մը կը մռլտար զոր հովերը, անհաւատարիմ վկաներ, ամէն կողմ կ'արձագանգէին։

Ըռանան իմ, տալ չունիմ,
Շատ աղկէկ իմ եար չունիմ,
Ընկեր իմ ծովուց օրթան,
Ճայիլ իմ, խապար չունիմ։

Ժողովրդային երգի հատակտորներ ինկեր էին իր ականջը... Մարօ առաջին անգամ, մտքի անհանդարտութիւնով մը և յուզուած՝ արա՛գ փափաքումներով կը շարունակէր երգել, առանց ինքն ալ գիտնալու իր սրտին մէջ ծայր տուող փոթորկին պատճառը։

Տէնէրն էլէմ, ինչ ընիմ,
Վարդի տերեւ չորցնիմ,
Մէ՛տէ՛մ օր եարս հոս չէ,
Էլէմ տէնէրն ինչ ընիմ։

Ու արցունքները անոր լեցուն ու խնձոր երեսներէն վար կը սահէին. անգիտակ գիտակցութեան առաջին արցունքները։ Մարօն վիշտ մը, կամ անհանգստութիւն մ'ունէր։ Իր մայրը ըլլար պատճառը, բայց չատ պզտիկ էր ինք, երբ չորս մարդեր, իր մայրիկը շալակներնուն վրայ առած՝ հետերնին ալ սև լաթերով, սև մօրուքով տէր պապա մը, տարին տունէն. ո՛վ գիտէ, ի՛նչ ընելու։ Այսչափ կը յիշէր ինք իր մօրը յիշատակէն ու անկէ անդին ո չինչ։ Գարեգի՞նը...

Բ.

Մաստառի ստորոտը, կանանչ ծառերու մէջ կորսուած կը կենայ Է. գիւղը, ուր արեւին ճառագայթները խիտ տերեւներուն մէջէն չեն թափանցեր, աղբիւրներու ջուրերը լռիկ մրմնջով մը կը սահին գիւղին մէջէն. մանուկ հովիւ անուշ սուլումներով մը կը թռչտին տերեւներու մէջէն. հովիւներուն սրինգները, թռչուններու երգերուն միացած, հրաշացնող մեղեդի մը տպաւորութիւնը կը թողուն, բնութեան սիրահար հանդիսատեսի մը վրայ։

Այդ գիւղին մէջ կը բնակէր Գարեգինենց ընտանիքը. գիւղին մէջ քիչ չատ ունեւորի համբաւով, ընտանիք մը, որուն ազդեցութիւնը գիւղացիներուն վրայ, կը շեշտուէր մանաւանդ իրենց առատաձեռնութիւնովը։ Գիւղին քանի մը աղքատ ընտանիքները անոնց հացովը կ'ապրէին։

Հայրը ուզեր էր որ՝ իր տղան՝ Գարեգինը, քաղքցիի մը զգաղումն ու բարեկրթութիւնը ունենայ ու անոր համար քաղքէն բերել տուած ապրանքներով խանութ մը յարդարած էր։ Գարեգին հպարտ գոհունակութիւնով մը կը նայէր իր հասակակիցներուն վրայ. որոնք յաւիտենապէս խորին ու արօրին հետ ապրելու դատապարտուածներն էին։

Ան գիւղին ծաղիկն էր, այսպէս կ'ըսէին մանաւանդ անոր համար հասուն աղջիկ ունեցող մայրեր, որոնք Գարեգինը իրենց փեսայ տեսնելու ըղձանքով կը տանջուէին. առնական դեղեցկութեան մը հրապոյրները ունէր ան իր վրայ, նոճի հասակ, խարտեաշ գանգուրներու մէջ կորսուած գլուխ մը, կապոյտ աչքեր, որոնք անոր բոլոր կատարելութիւնը կ'ամբողջացնէին. գիւղի աղջիկներու նախանձի առարկան էր ան. ա՜խ, ինչե՞ր չէին տար անոր մէկ նայուածքը իրենց վրայ չողոքտելու մը համար. բայց Գարեգին չէր սիրեր իր գեղին աղջիկները։

* *

Սլապեմբերի ախուր օրերէն մէկն էր, Մարօն իր հօտին հետ, նորէն վար իջած էր լեռնէն։ Գէշ հով մը կը փչէր որ ձմեռին նախագուշակը ըլլալ կը թուէր։ Մարօ իր Մնիկին կատաղներովը կ'ուզէր ատ օրուան լացող քնութեան իր վրայ ըրած մելամաղձոտ ազդեցութենէն զատուիլ. թռչունի չափ զուարթ աղջիկը, ախուր էր այդ օրը։

Հովին սուլումին հետ, մարդու ձայն մը լսեց, երգի կտոր մըն էր, ինք առաջին անգամ կը լսէր այդ տեսակ բան մը։

Մարդերդ հիւսել ես
Եարիդ ձգել ես,
Գեղին ճայիլները
Եսիր տրել ես։
Ախ Մարօ ջան...։

Իր անունը, ետին դարձաւ. Գարեգինն էր որ իրենց աչխէտ ձիին վրայ նստած, դէպի իր կողմը կուգար։ Առաջին անգամ չէր որ կը տեսնէր զայն քանի մը անգամ իրենց տունը եկած էր անիկա իր հօրը հետ ունեցած մասնաւոր հաշիւները կարգադրելու համար։ Գարեգինը առջի տեսած օրը, բան մը պահած էր անկէ իր սրտին մէջ. վրդովուած գիշեր մը անցուցեր էր, հետզհետէ չատցած էր իր այլայլութիւնը, ինչո՞ւ, չէր գիտեր։ Մարօն սէրը չէր ճանչցած։ Այս անգամ ալ զօրաւոր ցնցում մը կրեց ու գունատեցաւ։

—Բարի լոյս Մարօ։

Աղջիկը կարմրեցաւ ու վար ծռեց իր աչքերը։

—Չի լսեցի՞ր Մարօ ջա՛ն, բայց այս որչափ տխուր ես, հիւանդ ես։

—Չէ... կմկմաց աղջիկը, ակառներուն մէջէն, դժուար լսելի ձայնով մը։

—Այս ամայի տեղը, բոլորովին միա՛նակ, Մարօ՛, չէիր վախնար։

Մարօէն՝ հեգնոտ ժպիտ մը միայն։

Ու յետոյ Մարօն աչքերուն մէջ բորբոքած կրակով ըսաւ։ Գարեգին անոր զգլխէն գեղեցկութիւնը դիտելու զբաղուած՝ չէր ըմբռներ անոր խօսքերը։

—Վախնա՞մ, որմէ բայց. այն գէշ գայլերէն որոնք մայրս բզբքեցին. ա՜հ, չատ պզտիկ էի այն ատեն, չի կրցայ օգնել իմ մայրիկիս. խեղճ կինը որչափ տանջուած ըլլալու է այդ ապիրատ գայլերուն թաթին տակ։ Զէ՛, չէ, այսպէս չըլլար, բայց ո՞ւր են. ինչո՞ւ չեն մօտենար ինծի, հօրս ստուերը կը սարսափեցնէ(.՝)զիրենք թէ... Ես ու Մնիկս, աղբե՛ր, յարձակումը կրելու պահուն, բաւական ենք գայլերու վհատակի մը դիմադրելու։ Ես դայլերեն չէ՛մ ու սա թռչունի մը չափ խելօք երեւցող Մնիկս ալ կռիւի պահուն, բաւական է որ՝ մտածէ թէ՝ իր Մարօին կեանքը վտանգի մէջ է...։

Լեռան աղջիկը իր այս յանդուգն արտայայտութիւններուն մէջ հիմնա՛ի էր։ Գարեգին վերջին բառերը լսեր էր միայն ու սարսուռ մը զգացեր էր։ Ինչ մը ատեն տեւող անտանելի լռութիւնը ընդմիջելու փորձ մը ըրաւ ան։

—Մարօ՛, աշնան այս ցուրտը քեզի կը վնասէ, այսօր բաւական տկար կ'երեւիս արդէն չի դառնանք տունը։ քեզի հետ, ես ալ հօրդ հետ, հաշիւներս կարգադրելու համար ձեր տունը կ'երթայի, երթանք, երթանք։

—Ոչխարները անօթի են տակաւին. ու ես կը սիրեմ սա տխուր օրերուն մեռնող արեւուն հանդիսատեսը ըլլալու, քանի մը կաթիլ արցունք թափելով անոր գերեզմանին վրայ։

Գարեգին բոլորովին մեքենայորէն ըսած էր իր խօսքերը ու բան մը անգամ չէր լսած Մարօի խօսքէն. այնքան խորունկ ընկղմած էր ան իր մտածումներուն մէջ։ Ցառաջաբան մը կը փնտռէր։ Իրենց գլխուն վերեւէն թռչող զոյգ մը ճնճղուկներ դիւրացուցին Գարեգինի գործը։

—Ինչ աղուոր է թռչունի կեանքը. զուարթ ճիչերով կը սուրան. կ'անցնին սարերէն, մեր վրայէն հեգնելով։ Սա զոյգ մը ճնճղուկները տե՛ս, կարծես բան մը կը փսփսան իրարու։ ականջին։ ինչ կրնար ըլլար այդ։

—Ես ալ կը սիրեի անոնց պէս թռչուն մը ըլլալ ու երգել բաց օդին մէջ։

—Կարծես անոնց խօսքերը մերինէն տարբեր բաներ են։ եկո՛ւր, թռչինք քեզի հետ ու սովրինք անոնցմէ... սիրուիլ։

Աղջիկը կարմրեցաւ ու հառաչեց. նոր կը լսէր իր սիրտը վերդիվող մատպանդութեան բուն բառը։

—Մարօ՛...,

—Գարեգի՛ն... եղան երկուքին շրթունքներէն դուրս թռած բառերը, իրենց նայուածքները առաջին անգամ իրար խաչակնքեցին ու փաթթուեցան իրենց համբոյրներովը արտայայտելու իրենց սրտին խանդոտ սէրը որ՝ երկար ատեն տանջած էր զիրենք։

ԳՈՒՐԳԷՆ

Խ-ԲԷԷԳ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ ՆԱՐԵԿԸ

Միմիայն «Մանզումէ»ի այն ընթերցողներուն յայտնուկ է, որոնք թիւ 431էն սկսեալ թերթ կը գնեն։ Աշխարհաբար նարեկը բացէն պիտի չծախուի։

«ԵԿԵՍՑԷ»Ի ԽՆԴԻՐԸ

«Արեւելք»ի չաբաթ օրուան թուոյն մէջ պարոն մը իր Տէր հօր մէկ նոր գեղծումը տրդարացնելու համար «եկեսցէ»ի խնդիր մըն էր յուզած, իբր թէ կարեւոր թղի մը վարժարանին տնօրէնը կրօնական ազատախոհութեամբ արգիլած ըլլայ իր սաներուն ամէն երեկոյ եկեղեցւոյ մէջ «եկեսցէ» ըսել։ Պատճառ մը չկայ ծածկելու թէ խնդիրը Մայր եկեղեցւոյ չուրջ կը դառնայ, ահա իրողութիւնը անծածկոյթ։

Մայր եկեղեցւոյ մէջ տարիներէ հետէ սովորութիւն է յաւէտ օրհնեալ Պէյզեեան Ամիրային չիրմին մօտ, անոր յիշատակին՝ օրուան պատարագիչ քահանան «եկեսցէ»ի աղօթքն ըսէ, այս գեղեցիկ աւանդութիւնը գրեթէ մէկ դարու կեանք ունի և անեղծ պահպանուած է։

Միայն վերջին օրերը Տ. Պօղոս քահանայ Պէյզեեան, որու համար կ'երեւի թէ եկեղեցական պաշտամանց կատարումը ձանձրոյթ մըն է երբ չատ հարեր չէ, կ'ուզէ «եկեսցէ»ի պաշտամունքը փոխատց աղաքներուն ըսել տալ, ժամ մը կանուխ նորէն իր անհատական գործերովը զբաղուելու համար։ Վարժարանին տնօրէնը երբ կը տեղեկանայ այս իրողութեան, թերեւս համոզուած թէ անզուգական բարերարին յիշատակին նուիրուած այս դոյզն յարգանքն ալ հետզհետէ մոռացութեան պիտի մատնուի, ինչպէս երբեմն մոռացեցան Գազէլի հոգւոյն համար յատուկ պատարագները, և խղճահար՝ այդ գեղեցիկ աւանդութեան քանդումին մէջ վարժարանն ալ բաժին մը ունենալէն, կ'արգիլէ Դրպրոցի Սաներն «եկեսցէ»ի աղօթքին մասնակցելէ, և արդէն «եկեսցէ»ն այնքան պատարագիչին առանձնաձուկ աղօթքն է որ նոյն իսկ Ս. Պարիրաք հայրը՝ երբ ժամարար է, անձամբ ինք կը կատարէ ամենայն հանդիսաւորութեամբ։ Այս դէպքն է որ բոլորովին այլափոխուած ու խեղաթիւրուած, գրուած է «Արեւելք»ի մէջ։ Թեթեւամտութեան ամէնէն ծիծաղելին ի գործ կը դնէ գրող պարոնը երբ իր Տէրհօր ակներեւ զանցառութիւնը չքմեղելու համար կ'ենթադրէ թէ, Տ. Պօղոս հայր անոր համար «եկեսցէ»ն ինք չըսեր և կը մեկնի, որպէս զի վարժարանի սաները եկեղեցասիրութեան պատրասաուին (.՝) ինչ արժէք կրնայ ունենալ կրօնական զգացման տեսակէտով հարիւրաւոր աշակերտներու մէջէն երկու աշակերտի «եկեսցէ» ըսելը, այն ալ Տ. Պօղոսի չրջանին։

Չեմ դիտեր թէ տնօրէնը կրօնական ազատախոհութենէ դերծ ըլլալու համար հարկ էր քահանայից զանցառութիւնները քաջալերել, անոնց բամիներ աղայոց կատարել տալով և եթէ օր մը Տ. Պօղոս բազմազբաղ ըլլայ Ս. Պատարագն ալ աշակերտի մը կատարել տայ, ինչպէս ինք կատարել տուաւ զամբիւղով աղքատիկ մանկան մը թաղումը աշխարհական մը ձեռքով։

ԳՈՒՄԻՄԳԱԲՈՒՅՑԻ ՄԸ

Գումիշխանէ, 1 Նոյ. 1902

ՏԵՏՐ ՄԵՆԱԳՐՈՑ

Զոր գծագրած ու վիմագրած է Պետրոս Վ. Քալճունի, արհեստին վերջին ծայր կատարելութեամբ, Եւրոպայի նմանօրինակ զարդագրերու հետ մրցելու չափ։ Կը պարունակէ 700 տարբեր վայելչազարդ ձեւերով գոյնզգոյն անջրբեալ զարդագրեր, իրենց տեսակին մէջ նոր, առաջինն ու վերջինը։ Գեր. Հօր այս արուեստագիտական նոր գործն իբրեւ մենագիր զարդաւորու համար շատ ծանօթ մը չատ օգտակար է տպագրիչներու, փորագրիչներու, վաճառականներու նոյնպէս ամէն նրբաճաշակ անձերու համար, նամանաւանդ վարժարանի մէջ ձեռագործի ճիւղին աշխատողներ ինչպէս նաեւ հարսանեաց հրաւիրագրերու և ճերմակեղէններու մարքեր դնելու համար։ Թեւ 25 ղրշ ի որոշուած է սոյն տետրը ծախել, սակայն Աշճեան Գրատունը կէս առ կէս 12 ի զեղչած է անոր գինը։

ՍԱՐՐԱՖԻՑԷ

ԳԱԼԱԹԱ ՊՕՐՍԱՍԸ

Էսկ. Ուսմ. ռուս. ագչ. գաբ.	30—12
» » էն եւրոքսէք	30—13
» » էն ալաղը	30—11
Բուսէլի չըմէնս. ագչ. գաբան.	117—5/8
» » էն եւրոքսէք	117—5/8
» » էն ալաղը	117—7/8

ՊԱՆԳԱ ԱԳՍԻՕՆԼԱՐԸ

Բէկի ազգինը Օս. լիր.	—
Սիկարէթ Ա.	0—90
» Բ.	—90
Թրամվայ	5—55
Ժուխանաս	1—55
Օպլիկասիոն Թրամվայ	497—
Ասիւրանս	3—85
Գոբբօրասիոն	0—07
Գումէրսիալ	0—08
Քրէտի Ֆոնսիէ Էժիբսիէն	262—
Լօրիոմ	78—
Պանք Նասիոնալ ար Կրէդ	416—
Թրանսվասալ	140—
Բրխթըմ Թանվիլաթը	487—
Անտաօլը չըմ ազսիոնը	11—17

ԱԳՕՋԷԼԷՐԻՆ ՖԻԹԱՔԸ

Օսմ. լիրաը 100 ղ. ասն	ղ. բ
Պէյազ Մէճիտիէ Քարագը	108—02
Մէքթալիք	102—25
Մէկիլիզ լիրաը	109—38
Ֆրանսէզ ալթունը	87—20
Բօլ	90—
Գրէմից ալթունը	51—06
Գարպոն գայմէսի	8—66

ԷՎՐՕՊԱ ՊՕՐՍԱՍԸ

Լօնտրա 13 Նոյեմբեր

Ինկ. էհսամը Ինկ. լիրաը	93 50
Օսմ. էհսամը գաբանաը	27—87
» » Բ	54—50
» » Գ	30—87
Օսմանլը Պանգասը	13—50
Մըսրը Տուլ. մութթահէը թէ	107—95
Պուլկար խթիդարաը	95—
Գամպիօ Բարիզ 3 այ վասէ	25—37½
Թրանսվասալ	5—81
Շարթրէթ	3—10

Պէրլին 13 Նոյեմ.

Բումէլի չըմէնտֆ. (մարգ)	123—70
Լօնտրա իւզէրինէ գամպիօ	20—27½

Վիէննա 13 Նոյեմ.

Լօնտրա իւզէրինէ գամպիօ	239—30
Բումէլի չըմէնտֆիէրի ֆր.	113—50
Օսմանլը Բէժի ազսիոնը	336—

Բարիզ 13 Նոյեմ.

Ֆրնս էսկ. 3% ֆր.	99—80
Եէնի Օսմ. էհսամը գաբանաը	28—05
Բումէլի չըմէնտրիֆիէրի	120—50
Իթալիա էհսամը	103—05
Բուսրիթէ Թիւրք	591
Օսմանիյէ	—
Տուան Օթօման	556—
Սքանտալ	85—85
Թրանսվալ	137—
Էժիբսիէն իւնիֆիէ	108—20
Ջարթրէթ	81—

ԳԱՄԳԻՕ

Լօնտրա	109—
Բարիզ 3 այ վասէլի	22—35
Ֆիօրէն Մանաա	21—57

Տէր և Տնօրէն
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ԳԱՑՍԷՐԵԱՆ